

patijnenmakerij. Moeilijker liggen de zaken met het scheermes (het is maar een naam; vgl. krt. 11—12), dat wellicht ook ouder is dan de holle klomp, en met het trekmes. Voor dit tweetal voorgangers van het paalmes zij verwezen naar de behandeling van de kaarten 11—12 en 13 sub F.

Toen de klomp erin geslaagd was het Habsburgse rijk binnen te dringen via het stroomgebied van de Maas, wachtte hem daar een voorspoedige toekomst. Natuurlijk is niet nauwkeurig te bepalen, wanneer de opmars langs Namen en Luik in noordoostelijke richting begon. Wel bevestigt het materiaal, dat de eerste zuidwestelijke stroming in belangrijkheid door de Maas-expansies ver wordt overtroffen. Weliswaar had het zuidwesten niet al zijn straalkracht verspeeld. Zo verspreidde zich het schrappaardje nog verder in noordoostelijke richting tot in Oost-Brabant en Noord-Limburg; later zouden de woorden *zoolmes* en *teenmes* vanuit het uiterste zuidwesten, waar ze hun stamland vinden, naar het noorden oprukken, hoewel de steun van het middengebied daar ook wel een rol bij gespeeld zal hebben. Maar de ingrijpende invloeden kwamen van nu af uit het zuidoosten. Hulpkaart I, die theoretische historische isopragmen bevat en vooral een indruk wil geven van de richting van de bewegingen, brengt in beeld hoe ik mij dat voorstel. Men ziet dat het schrappaardje daar heel de provincie Noord-Brabant heeft bezet. Deze latere verdere verbreiding geschiedde niet meer in de oorspronkelijke functie, want de veroverde gebieden kenden al het paalmes. De verdere expansie van de woorden *paalmes* en *blokmes* naar het noorden en noordoosten toe denk ik mij in deze periode. Het dooreenlopen van de oude westelijke lus en de jongere oostelijke wil erop wijzen, dat de Maasdal-invloeden de zuidwestelijke verschijnselen op een aantal punten terugdrongen; wij hebben op die ontwikkeling al gewezen, toen we de grotere ouderdom van de zuidwestpatronen aantoonde. Hier zij er nog op geattendeerd, dat het zuid-oostelijke *heulbank* enkele malen zelfs tot in West-Vlaanderen wist door te dringen. Toch was dit woord in het zuidoosten al een secundaire benaming, opvolger van het oudere (*heul*)*blok*, dat aan de periferie van het groene gebied van kaart 22 nog voortleeft. Op grond van de gegevens van kaart 14 (paalmes op de heulbank) neem ik aan, dat men de heulbank aanvankelijk niet als zelfstandige grootheid heeft ingevoerd, maar als toevoeging aan het blok waaraan het paalmes scharnierde. Het woord paal als benaming voor een houten werkbank (vgl. krt. 21) was ten tijde van de splitsing in het oosten van Brabant